

Jarosław Ugliś✉, Anna Jęczmyk

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Zarządzanie walorami turystycznymi parków krajobrazowych w Polsce

Streszczenie. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie istoty zarządzania walorami parków krajobrazowych. W procesie zarządzania w parku krajobrazowym na pierwszym miejscu zawsze znajdują się unikatowe walory przyrodnicze, kulturowe i krajobrazowe, które są „magnesem” przyciągającym szerokie rzesze osób w celach edukacyjnych oraz turystyczno-rekreacyjnych. W procesie zarządzania należy uwzględnić elementy marketingu terytorialnego, a w szczególności instrumenty związane z promocją walorów krajobrazowych danego parku. Co więcej, władze parku powinny współpracować z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego, organizacjami pozarządowymi oraz mieszkańcami w celu realizacji przyjętych planów ochrony parku.

Słowa kluczowe: parki krajobrazowe, walory turystyczne parków krajobrazowych, zarządzanie

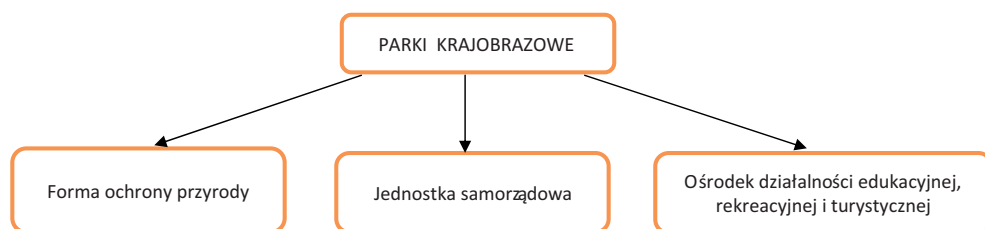
Wprowadzenie

Parki krajobrazowe należą do jednej z form ochrony przyrody zajmującej 8,36% powierzchni Polski (Parki krajobrazowe, 2021). Są one powoływane w drodze uchwały sejmiku województwa ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania i popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Objęte ochroną tereny parku sprawiają, że stanowią one miejsce wyjazdów w celach rekreacyjnych i turystycznych. Są one idealną destynacją do uprawiania wielorakich form turystyki na obszarach przyrodniczo cennych (Ustawa o ochronie przyrody, 2020). Ich obecność ma wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy gmin znajdujących się w granicach parków (Kruk i Waśniewska, 2016).

Funkcjonowanie parku krajobrazowego należy postrzegać w co najmniej trzech kategoriach jako (wyk. 1): formę ochrony przyrody, jednostkę samorządową oraz ośrodki działalności edukacyjnej, rekreacyjnej i turystycznej.

Jarosław Ugliś ORCID: 0000-0001-6653-2745; Anna Jęczmyk ORCID: 0000-0001-7863-2217

✉ jaroslaw.uglis@up.poznan.pl

Wykres 1. Kategorie postrzegania parku krajobrazowego

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z obowiązującym prawem (Ustawa o ochronie..., 2020) parkiem zarządza dyrektor parku krajobrazowego, który jest powoływany przez zarząd województwa po zasięgnięciu opinii regionalnej rady ochrony przyrody, a do jego zadań należy:

- ochrona przyrody, walorów krajobrazowych oraz wartości historycznych i kulturowych;
- organizacja działalności edukacyjnej, turystycznej oraz rekreacyjnej;
- współdziałanie w zakresie ochrony przyrody z jednostkami organizacyjnymi oraz osobami prawnymi i fizycznymi;
- składanie wniosków do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dotyczących zagospodarowania przestrzennego obszarów wchodzących w skład parku krajobrazowego.

Zarządzanie parkiem krajobrazowym polega na właściwym wykorzystaniu zestawu działań obejmujących planowanie, organizowanie, przewodzenie, skierowanych na zasoby organizacji (ludzkie, finansowe, rzeczowe i informacyjne) i wykonywanych z zamiarem osiągnięcia celów organizacji w sposób sprawny i skuteczny (Griffin, 2004, s. 6). W procesie zarządzania parkiem na pierwszym miejscu zawsze stawiane są unikatowe zasoby (walory) przyrodnicze, kulturowe i krajobrazowe, które stanowią magnes przyciągający szerokie rzesze osób w celach edukacyjnych, turystycznych i rekreacyjnych.

Celem artykułu jest przedstawienie istoty zarządzania walorami parków krajobrazowych w Polsce. Metodą badawczą przyjętą na potrzeby realizacji założonego celu jest metoda analizy literatury i netografii.

Zasoby, walory, atrakcje turystyczne

W polskiej literaturze można spotkać określenia: *zasoby turystyczne*, *walory turystyczne*, czy *atrakcje turystyczne*, które niekiedy są traktowane rozdzielnie, a niekiedy zamiennie. Jednak warto przeanalizować te pojęcia, ponieważ mają one inne znaczenia.

Pojęcie *zasoby turystyczne* powszechnie traktowane jest szerzej niż *walory turystyczne*. Zasoby to wszystkie elementy (przyrodnicze i antropogeniczne) mogące potencjalnie być walorami turystycznymi (tzw. walorów potencjalnych), w odróżnieniu od walorów rzeczywistych, będących w sferze aktualnych zainteresowań turysty (Świeca i Brzezińska-Wójcik, 2009). A. Kowalczyk (2013, s. 36) określa je jako występujące obiektywnie atrybuty środowiska przyrodniczego i społecznego (walory potencjalne), które dopiero

po dokonaniu przez turystę odpowiedniej oceny (poprzez proces percepcji) mogą stać się faktycznymi walorami turystycznymi.

Można powiedzieć, że to, co jest obecnie zasobami, czyli wszelkie cechy środowiska przyrodniczego i krajobrazu kulturowego, zarówno materialne, jak i niematerialne, dopiero w przyszłości mogą zwrócić uwagę potencjalnych turystów czy organizatorów turystyki na danym terenie. Mogą one wtedy stać się walorami turystycznymi, gdy zostanie im nadane odpowiednie znaczenie (Uglicz i Jęczyński, 2021).

Według T. Lijewskiego, B. Mikułowskiego i J. Wyrzykowskiego (2002, s. 16) *walory turystyczne* to specyficzne cechy, elementy środowiska naturalnego oraz przejawy działalności człowieka, które są przedmiotem zainteresowania turysty. Z kolei J. Warszńska i A. Jackowski (1978, s. 27) definiują je jako „zespół elementów środowiska naturalnego oraz elementów pozaprzyrodniczych, które wspólnie lub każde z osobna są przedmiotem zainteresowań turysty”. Według tych autorów walory turystyczne wspólne z dostępnością komunikacyjną oraz infrastrukturą turystyczną składają się na atrakcyjność turystyczną danego obszaru, miejscowości bądź szlaku, która to w zdecydowany sposób wpływa na wielkość ruchu turystycznego na obszarze destynacji turystycznej.

Ze względu na *pełnione funkcje* walory dzieli się na (Kruczek i Socha, 1995; Nowakowska, 2002; Płocka, 2002; Kurek 2007; Wyrzykowski, 2010):

- **walory wypoczynkowe**, służące regeneracji sił fizycznych i psychicznych, wśród nich można wyróżnić pewien zespół cech niezbędnych, których występowanie stanowi minimum warunków dla wypoczynku, oraz zespół cech korzystnych, podnoszących wartości wypoczynkowe terenu; do cech niezbędnych zaliczyć należy: czyste powietrze (wolne od zanieczyszczeń), ciszę, niski stopień urbanizacji, występowanie walorów estetycznych krajobrazu, brak zasadniczych przeciwwskazań klimatycznych, a do cech korzystnych: szczególne walory widokowe krajobrazu, warunki do uprawiania czynnego wypoczynku (przydatność terenów w lecie lub zimą do wędrówek pieszych czy narciarskich, kolarskich, wodnych oraz przydatność wód do kąpeli i sportów wodnych, przydatność terenów do sportów zimowych), korzystne warunki bioklimatyczne oraz tzw. walory lecznicze (wody lecznicze, peloidy, gazy lecznicze);
- **walory krajoznawcze**, stanowiące przedmiot zainteresowań poznawczych (w tym przyrodnicze i kulturowe), do których zalicza się: charakterystyczne zespoły krajobrazowe i osobliwości przyrody, określane terminem walorów środowiska przyrodniczego, folklor, obrzędy ludowe, dzieła ludowej sztuki plastycznej, relikty ludowej kultury materialnej, nazywane walorami tradycyjnej kultury ludowej, zabytki budownictwa, sztuk plastycznych, kultury materialnej, pamiątki historyczne, tj. walory dóbr kultury, charakterystyczne obiekty i przejawy współczesnej gospodarki, techniki, nauki i kultury, noszące nazwę walorów współczesnych osiągnięć człowieka;
- **walory specjalistyczne**, umożliwiające uprawianie różnych form turystyki kwalifikowanej; korzystają z nich tylko pewne mniej liczne grupy, a od ich członków wymagane jest odpowiednie przygotowanie sprawnościowe i teoretyczne, często potwierdzone dokumentem kwalifikacji formalnych, czy też umiejętności techniczne. W tej grupie

można wyróżnić np.: żeglarstwo, myślistwo, jeździectwo, wędkarstwo, taternictwo, speleologię itp. (Lijewski, Mikułowski i Wyrzykowski, 2002; Kaczmarek, Stasiak i Włodarczyk, 2002; Zmyślony, 2008);

- **przyrodnicze**, wśród których można wyodrębnić 3 grupy: 1) *walory ukształtowane bez jakiegokolwiek ingerencji człowieka*: osobliwości flory i fauny, skałki i grupy skał, wąwozy, doliny i przełomy rzeczne, wodospady, źródła i wywierzyska, jaskinie i grotty, głazy narzutowe i głazowiska, inne obiekty geologiczne, 2) *walory utworzone przez człowieka*: parki zabytkowe, muzea i zbiory przyrodnicze, ogrody botaniczne, ogrody zoologiczne, 3) *walory, w których ingerencja człowieka występuje w stopniu niewpływającym na charakter i znaczenie samego waloru*: punkty widokowe, parki narodowe, parki krajobrazowe;
- **antropogeniczne**, zwane też kulturowymi: muzea i rezerваты archeologiczne, muzea etnograficzne, skanseny i ośrodki twórczości ludowej, zabytki architektury i budownictwa, muzea sztuki i zbiory artystyczne, muzea biograficzne, obiekty unikatowe i muzea specjalistyczne, obiekty historyczno-wojskowe, miejsca i muzea martyrologii, zabytki działalności gospodarczej i techniki, współczesne imprezy kulturalne, miejsca pielgrzymkowe.

W. Gaworecki (2000, s. 105) pod pojęciem *walory turystyczne* rozumie „podstawowe dobra turystyczne”, które definiuje jako „zespół dóbr danych przez naturę, historię lub działalność ludzką, na które występuje popyt turystyczny”.

Poza opisanymi dwoma pojęciami w literaturze przedmiotu występuje określenie *atrakcje turystyczne*. Jest ono często utożsamiane z kategorią walorów turystycznych, szczególnie w literaturze anglojęzycznej, w której pojęcie waloru turystycznego nie występuje (Potocka, 2009). Termin *atrakcje turystyczne* wprowadził do literatury fachowej Cohen w 1972 roku (Kruczek, 2005). Według tego autora głównym celem masowej turystyki zagranicznej jest odwiedzanie *atrakcji turystycznych*. Można je podzielić na rzeczywiste, przyciągające turystów ze względu na swoje szczególne cechy, oraz sztuczne, „wymyślone” na użytek turystów (Kruczek, 2011). Z kolei J. Swarbrooke (2002) określa je jako pojedyncze jednostki organizacyjne, miejsca lub inne wyraźnie zdefiniowane, niewielkie obszary, które są dostępne i motywują większą liczbę osób do podjęcia podróży na pewną odległość od domu, zwykle w czasie wolnym, w celu odwiedzenia ich na krótki i ograniczony czas. Mogą być one wydzielone w przestrzeni i zarządzane. W literaturze *atrakcje turystyczne* postrzegane są w dwojaki sposób (Nowacki, 2014, s. 33):

- w sensie szerokim – jako wszystkie cechy i elementy środowiska (miejsca, obiekty, obszary), które przyciągają do siebie turystów;
- w sensie wąskim – jako miejsca lub obiekty mające formę organizacyjną, zarządzane ze względu na swoją wartość i funkcjonujące przez cały rok.

Według Kruczka pojęcie *walory turystyczne* należy traktować jako kategorię bardziej obiektywną i ogólną, ponieważ stanowią one potencjał rozwoju zjawisk turystycznych, *atrakcje turystyczne* należą natomiast do kategorii subiektywnej, bo ich obecność na rynku i w świadomości potencjalnego turysty wymaga odpowiednich zabiegów organizacyjnych, promocji i reklamy (Kruczek, 2002), które mogą być tworzone od podstaw, a nawet w miejscu pozbawionym walorów turystycznych (Jacobsen, 1997). Pojęcie

atrakcji turystycznych jest kategorią szerszą, ponieważ walory często mogą być jej częścią (Nowakowska, 2002), np. poziom cen, infrastruktura turystyczna, czy nastawienie lokalnej społeczności do przejezdnych i turystyki.

Obecnie za *atrakcję turystyczną* można uznać każdy obiekt lub wydarzenie, które spełnia następujące warunki (Kurek, 2007, s. 27):

- ma rdzeń będący atrybutem miejsca, które chce zobaczyć turysta;
- dysponuje oznacznikiem w postaci informacji o rdzeniu;
- przyciąga turystów.

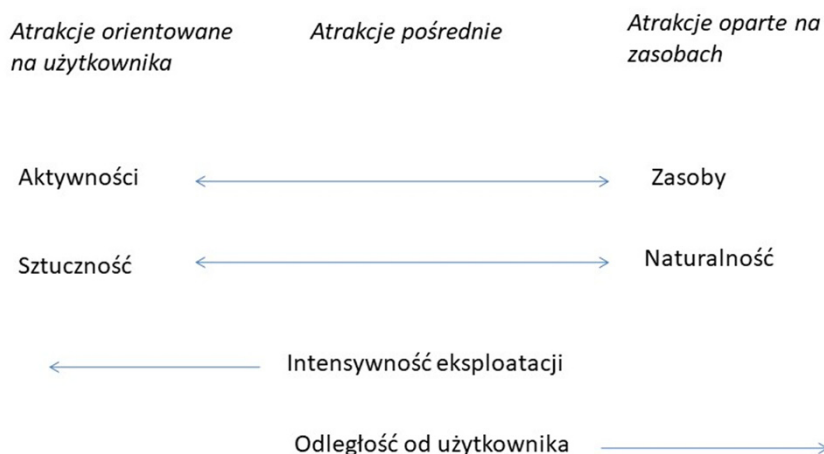
Podobnie jak *walory*, *atrakcje turystyczne* można różnie klasyfikować. Najczęściej jednak spotyka się prosty podział na atrakcje przyrodnicze (naturalne), czyli krajobrazy, klimat, fauna i flora itp., oraz wytworzone przez człowieka – historyczne, kulturowe, społeczne, sztuczne (Majewski i Lane, 2001, s. 101).

W zależności od rodzaju obiektu można wyróżnić cztery rodzaje atrakcji (Swarbrooke, 2002, s. 23):

- atrakcje przyrodnicze (wodospady, jaskinie, formy skalne itp.);
- obiekty stworzone przez człowieka, ale w innych niż turystyczny celach (świątynie i budowle sakralne, dwory, pałace, obiekty techniki, obiekty przemysłowe itp.);
- obiekty stworzone przez człowieka i od początku pomyślane jako atrakcje turystyczne (np. parki rozrywki, uzdrowiska, parki safari);
- wydarzenia i imprezy (np. sportowe, kulturalne, festiwale).

W przypadku pierwszych dwóch kategorii *atrakcji turystycznych* traktowana jest ona jako problem i zagrożenie, zaś w dwóch ostatnich – jako korzyść i szansa.

Jednak te klasyfikacje nie pozwalają w pełni dotrzeć do istoty tych atrakcji. Bardziej precyzyjnym przykładem klasyfikacji atrakcji turystycznych jest koncepcja kontinuum atrakcji przedstawiona na wykresie 2.

Wykres 2. Koncepcja kontinuum atrakcji turystycznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Majewski i Lane (2001, s. 102).

Kolejnym podejściem do analizy atrakcji może być rozróżnienie na atrakcje (Majewski i Lane, 2001, s. 102):

- odtwarzalne, czyli współczesne dzieła bez historycznej wartości; mogą być odtworzone w każdym czasie i każdym miejscu (np. większość parków rozrywki typu Disney);
- nieodtwarzalne, które są elementem przyrodniczego lub historycznego dziedzictwa i jako takie podlegają większej ochronie oraz wymagają odpowiedniego zarządzania, zwłaszcza w sferze ochrony środowiska. Niektóre z nich mogą być również wytworem człowieka, jednak pierwotnie nie były projektowane jako atrakcja turystyczna, a stały się nią później (np. kościoły).

Z punktu widzenia siły przyciągania odwiedzających można wyróżnić:

- główne, czyli takie, które mają zasadniczy wpływ na decyzje klienta o miejscu docelowym podróży;
- dodatkowe (drugorzędne), które podwyższają wartość doświadczeń turystów, ale nie są głównym czynnikiem wpływającym na wybór docelowego miejsca podróży.

Inny ważny podział na atrakcje zarządzane i niezarządzane proponuje M. Nowacki (2007, s. 60), który za zarządzane atrakcje turystyczne uważa te mające wydzielone stałe walory, kontrolowane i zarządzane z uwagi na swoją wartość, a także z uwagi na dostarczane odwiedzającej publiczności zabawę, rozrywkę i edukację. Są to atrakcje związane ze stałym miejscem (niewędrownie) i nietymczasowe (nieokazjonalne), których granice zostały wyraźnie określone (nawet w przypadku szczytów górskich), a za możliwość korzystania z nich z reguły pobiera się opłatę, chociaż nie jest to warunek konieczny atrakcji zarządzanych.

Istota zarządzania parkiem krajobrazowym

Zarządzanie parkiem krajobrazowym, a w szczególności jego walorami, to głównie zarządzanie ochroną i kształtowaniem środowiska, gdyż park krajobrazowy jest przede wszystkim formą przyrody. Na tych terenach podstawą gospodarowania powinno być dostosowanie struktury i intensywności gospodarki do kryteriów, które wynikają z walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, a obszary te powinny zapewniać lokalnym społecznościom konkretne korzyści (Jęczmyk, 2019). Dominującą rolę pełni tu samo środowisko przyrodnicze, które nakłada na wszystkie działające podmioty obowiązek podporządkowania wszelkiej prowadzonej działalności funkcji ochronnej. Podstawowym źródłem określającym, jakie należy podejmować działania, by zachować w odpowiednim stanie zasoby przyrodnicze, kulturowe i krajobrazowe danego parku krajobrazowego, jest plan jego ochrony (funkcja planowania w zarządzaniu). Plan ten sporządza się na okres 20 lat, jednakże może być on zmieniony, jeżeli wynika to z potrzeb ochrony przyrody. Przy sporządzaniu planu ochrony należy uwzględnić (Ustawa o ochronie..., 2020):

- charakterystykę i ocenę stanu przyrody;
- identyfikację i ocenę istniejących oraz potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych;
- charakterystykę i ocenę uwarunkowań społecznych i gospodarczych;
- analizy skuteczności dotychczasowych sposobów ochrony;

Tabela 1. Główne elementy systemu zarządzania zasobami przyrody i kultury parku krajobrazowego

Elementy systemu	Zakres działań
1. System diagnozowania	• Retrospekcja • Ocena zasobów (inwentaryzacja) • Ocena walorów (waloryzacja) • Ocena potencjałów: – potrzeby pozyskania zasobów – możliwości pozyskania zasobów – możliwości regeneracji (odtworzenia) zasobów
2. System planowania	• Polityka (określenie hierarchii celów) • Strategia • Plan • Ocena skutków realizacji planu • Konsultacja społeczna projektu planu • Programy działań • Projekty realizacyjne
3. System decyzyjny	• Zbieranie wniosków • Ocena oddziaływania inwestycji na środowisko • Wydawanie decyzji, koncesji, pozwoleń, certyfikatów (np. ISO) • Rozpatrywanie odwołań
4. System realizacji inwestycji	Realizacja ustaleń planów, pozwoleń, decyzji, koncepcji itp.
5. System kontroli	• Monitoring przyrodniczy • Monitoring urbanistyczny • Kontrola realizacji decyzji, pozwoleń i certyfikatów • Audyt środowiskowy – ocena efektów funkcjonowania systemu zarządzania zasobami przyrody w sferach: – ekologicznej – społecznej – gospodarczej – struktury, funkcjonowania i fizjonomii krajobrazu

Źródło: Chmielewski (2013, s. 9).

- charakterystykę i ocenę stanu zagospodarowania przestrzennego;
- wyniki audytu krajobrazowego.

System zarządzania walorami parków krajobrazowych oparty powinien być na cyklicznych działaniach zmierzających do ciągłego ich doskonalenia. Opiera się on na tzw. kole Deminga, w którym podejmowane działania mają charakter uporządkowany i obejmują: planowanie, realizację wszystkich punktów planu, badanie wyników podjętych działań oraz korygowanie niedociągnięć i dostosowywanie planu do nowych okoliczności (Dołhasz i in., 2009; Wasiuk, 2016; Oleśniewicz i in., 2020;). Jak zauważa Chmielewski, do zarządzania systemami krajobrazowymi można zastosować pięć cyklicznie powtarzających się elementów (2013, s. 8). Zakres działań w poszczególnych elementach systemu przedstawiono w tabeli 1.

Park krajobrazowy to obszar o szczególnych walorach przyrodniczych i estetyczno-krajobrazowych, w którym (Mastalska-Cetera i Krajewski 2014, s. 149):

- jest ułatwiony kontakt człowieka z przyrodą;

- istnieje infrastruktura umożliwiająca uprawianie wybranych form turystyki;
- jest zachowane użytkowanie rolnicze i leśne z zachowaniem zdolności przyrody do samoregulacji;
- nie występują obiekty wielkokubaturowe;
- nie ma przesycenia elementami antropogenicznymi.

Przystępując do zarządzania walorami przyrodniczymi i kulturowymi, w pierwszej kolejności należy przeprowadzić diagnozę posiadanych zasobów. W tym celu warto wykonać retrospekcję oraz ocenę zasobów, walorów i potencjałów. Prace diagnostyczne stanowią kardynalne podstawy i determinują realizację wszystkich następnych etapów zarządzania. Bez pełnej i rzetelnej wiedzy o procesach zmian zachodzących w parku krajobrazowym nie można w sposób racjonalny zarządzać ani ochroną przyrody, ani jego rozwojem. Podejmowane działania powinny być zgodne z przygotowanym planem ochrony parku, w którym należy określić (Parki krajobrazowe, 2021):

- cele ochrony przyrody oraz przyrodnicze, społeczne i gospodarcze uwarunkowania ich realizacji;
- informacje o identyfikacji oraz sposobach eliminacji lub ograniczenia istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz ich skutków;
- obszary realizacji działań ochronnych;
- obszary udostępniane dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, amatorskiego połowu ryb i innych form gospodarowania oraz określenie sposobów korzystania z tych obszarów;
- ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz planów zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych;
- granice stref ochrony krajobrazów stanowiących w szczególności przedpola ekspozycji, osie widokowe, punkty widokowe oraz obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną, wyznaczonych w obrębie krajobrazów priorytetowych, zidentyfikowanych w ramach audytu krajobrazowego, istotnych dla zachowania walorów krajobrazowych parku krajobrazowego, wraz ze wskazaniem, które z zakazów określonych w ustawie obowiązują w danej strefie;
- informacje o obiektach o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym.

W kolejnym kroku należy wytyczyć cele i określić sposoby ich realizacji. Ważnym elementem systemu planowania będą konsultacje społeczne projektu planu oraz ocena skutków realizacji przygotowywanego planu działania. W procesie tym należy uwzględnić plany ochrony i kształtowania krajobrazu zawarte m.in. w takich opracowaniach, jak (Chmielewski, 2013, s. 11):

- strategia zrównoważonego rozwoju (województwa, powiatu, gminy);
- studium uwarunkowań i kierunku zagospodarowania przestrzennego gminy;
- plan zagospodarowania przestrzennego (województwa, fragmentów miast i gmin);
- plan ochrony (parków narodowych, parków krajobrazowych, obszarów Natura 2000, rezerwatów przyrody) oraz plan zadań ochronnych obszarów Natura 2000.

Wynika stąd, że w procesie planowania i podejmowania decyzji sposób realizacji działań zarządczych w zakresie walorów przyrodniczych jest sprecyzowany w planie ochrony stworzonym indywidualnie dla każdego parku krajobrazowego. Wytyczne te pozwalają zrozumieć cele ochrony przyrody, które chce osiągnąć dany park. Realizacja ustalonych planów w głównej mierze zależy od osoby (lub grupy osób), która ma mandat do podjęcia takich decyzji. Niewątpliwie takie prerogatywy ma dyrektor parku krajobrazowego. Główne obszary zadań należących do dyrektora parku krajobrazowego przedstawiono we wprowadzeniu.

Ostatnim elementem procesu zarządzania jest system kontroli. Kontrola obejmuje wszelkie działania służące sprawdzeniu i regulowaniu przebiegu zaplanowanych działań w celu zapewnienia osiągnięcia zamierzonych celów (Szczepankowski, 2013, s. 199). Systematyczna kontrola wartości określonych parametrów oraz ocena uzyskiwanych wyników z ustalonymi standardami to monitoring (Chmielewski, 2013, s. 15). Bez pełnej i rzetelnej wiedzy o procesach zachodzących w parku nie można zarządzać walorami parku, jego rozwojem ani ochroną przyrody. Ważne jest przeprowadzanie monitoringu przyrodniczego, audytu środowiskowego oraz monitoringu urbanistycznego otaczających terenów na poziomie gminy, powiatu, a nawet województwa.

Udostępnianie obszaru parku dla społeczeństwa wpływa na jego walory i sposób zarządzania. Jest on udostępniany do celów turystycznych, rekreacyjnych, naukowych i edukacyjnych, co wiąże się z zapewnieniem bezpieczeństwa odwiedzających oraz stworzeniem odpowiedniej infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej oraz edukacyjnej. W parkach krajobrazowych wyznaczone są liczne szlaki turystyczne: wodne, rowerowe, piesze, konne oraz ścieżki edukacyjne (przyrodnicze).

Działalność edukacyjna parku realizowana jest m.in. poprzez zajęcia w ośrodkach edukacji przyrodniczej (np. w Chalinie i Łądzie, woj. wielkopolskie), prowadzenie zajęć dydaktycznych na terenie parku, organizację konkursów o tematyce przyrodniczej związanej z danym parkiem, tworzenie ścieżek dydaktycznych, gier terenowych oraz aplikacji mobilnych. Ważnym elementem tej działalności jest również prowadzenie działalności wydawniczej (np. Biuletyn Parków Krajobrazowych Wielkopolski, Biuletyn Informacyjny Beskidzkie Parki Krajobrazowe) oraz prowadzenie bibliotek (np. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego).

Zakończenie

Funkcjonowanie parków krajobrazowych wpisuje się silnie w działania wielu interesariuszy, tj. mieszkańców okolicznych miejscowości, administracji różnych szczebli, turystów wypoczywających na łonie przyrody parku, naukowców prowadzących badania oraz organizacji pozarządowych dbających o utrzymanie ich dobrego stanu. Większość tych grup ma pozytywny stosunek do istnienia i funkcjonowania parków krajobrazowych, jednakże są inne grupy, jak np. inwestorzy planujący działalność gospodarczą kolidującą z przepisami o ochronie parków, przedsiębiorcy (deweloperzy), którzy realizują obiekty turystyczne i mieszkaniowe, ферmy hodowlane, farmy wiatrowe lub eksploatujący kopaliny, które mają negatywny stosunek do ich istnienia (Kistowski, 2012, s. 216).

Należy podkreślić, że funkcjonowanie parku krajobrazowego ma na celu ochronę przyrody, walorów krajobrazowych oraz wartości historycznych i kulturowych dla przyszłych pokoleń. Aby ochrona ta była skuteczna, władze parku powinny współpracować z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego, organizacjami pozarządowymi oraz mieszkańcami w celu realizacji przyjętych planów ochrony parku. Efektywna współpraca z pewnością przyniesie korzyść dla parku i lokalnej społeczności, np. poprzez rozwój przedsiębiorczości zgodnej z paradygmatem zrównoważonego rozwoju.

Park krajobrazowy to miejsce sprzyjające edukacji przyrodniczej, aktywności turystycznej i rekreacyjnej na świeżym powietrzu na łonie natury. Z tego też względu bardzo istotne jest wdrożenie elementów systemu zarządzania walorami przyrodniczymi oraz ich ciągłe udoskonalanie. Dzięki temu będzie możliwe osiągnięcie celu w postaci ochrony przyrody oraz ograniczenie negatywnych skutków ruchu turystyczno-rekreacyjnego w parkach krajobrazowych. W procesie zarządzania należy uwzględnić również elementy marketingu terytorialnego, a w szczególności instrumenty związane z promocją walorów krajobrazowych, które powinny stanowić magnes przyciągający potencjalnych turystów i rekreantów.

Literatura

- Chmielewski, T. (2013). Wyzwania zarządzania systemami krajobrazowymi w Polsce. *Problemy Ekologii Krajobrazu* XXXV, s. 5–18.
- Dołhasz, M., Fudaliński, J., Kosała, M., Smutek, H. (2009). *Podstawy zarządzania. Koncepcje – strategie – zastosowania*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gaworecki, W. (2000). *Turystyka*. Warszawa: PWE.
- Griffin, R.W. (2004). *Podstawy zarządzania organizacjami*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jacobsen, J.K.S. (1997). The making of an attraction. The case of North Cape. *Annals of Tourism Research* 24 (2), s. 24–32.
- Jalinik, M. (2021). Obszary leśne wieloaspektową atrakcją turystyczną. Białystok: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko.
- Jęczmyk, A. (2019). Agroturystyka jako element rozwoju zrównoważonego obszarów chronionych. W: B. Raszka, M., Hełdak (red.). *Człowiek a środowisko – koegzystencja czy konkurencja*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, s. 167–177.
- Kaczmarek, J., Stasiak, A., Włodarczyk, B. (2002). Produkt turystyczny albo jak zorganizować poznanie świata. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kistowski, M. (2012). Problemy zarządzania parkami krajobrazowymi w Polsce jako skutek zmian przepisów prawnych w latach 2008–2010. *Problemy Ekologii Krajobrazu* XXXIII, s. 215–227.
- Kowalczyk, A. (2013). Zasoby przyrodnicze jako atrakcje kulturowe: przykłady z wyspy Lanzarote (Hiszpania). *Turystyka Kulturowa* 5, s. 35–57.
- Kruczek, Z. (2011). Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań. Kraków: Proksenia.
- Kruczek, Z. (2002). Atrakcje turystyczne. Metody oceny ich odbioru – interpretacja, *Folia Turistica* 13, s. 37–61.
- Kruczek, Z. (2005). Metody badań atrakcji turystycznych, W: R., Winiarski, W., Alejski (red.). *Turystyka w badaniach naukowych*. AWF Kraków, WSiIZ Rzeszów, s. 35–46.
- Kruczek, Z., Socha, S., (1995). *Geografia atrakcji turystycznych Polski*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Ostoja.

- Kruk, H., Waśniewska, A. (2016). Parki krajobrazowe i narodowe jako element rozwoju zrównoważonego na przykładzie gmin województwa wielkopolskiego. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* nr 450. *Polityka Ekonomiczna*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, s. 323–333.
- Kurek, W. (red.). (2007). *Turystyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lijewski, T., Mikułowski, B., Wyrzykowski, J. (2002). *Geografia turystyki Polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWE.
- Majewski, J., Lane, B., (2001). *Turystyka wiejska i rozwój lokalny*. Poznań: Fundacja Fundusz Współpracy.
- Mastalska-Cetera, B., Krajewski, P. (2014). Plany ochrony parku krajobrazowego jako narzędzie wspomagające zrównoważony rozwój. *Problemy Ekologii Krajobrazu*. Wybrane zagadnienia z problematyki gospodarowania przestrzenią XXXVII, s. 147–156.
- Nowacki, M. (2007). Metody i kierunki badań atrakcji turystycznych. *Problemy Turystyki* XXX, 1–4, s. 59–72.
- Nowacki, M. (2014). Zarządzanie atrakcjami turystycznymi w świetle aktualnych badań. *Folia Touristica* 31, s. 31–52.
- Nowakowska, A. (2002). Produkt turystyczny. W: G., Gołembski (red.). *Kompedium wiedzy o turystyce*, Warszawa–Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 61–76.
- Oleśniewicz, P., Pytel, S., Markiewicz-Patkowska, J., Szromek, A.R., Jandova, S. (2020). A Model of the Sustainable Management of the Natural Environment in National Parks – A Case Study of National Parks in Poland. *Sustainability* 12, 2704. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12072704>
- Parki krajobrazowe. Pobrano z: <https://www.parkikrajobrazowe.pl/pk/> (dostęp: 06.06.2021).
- Płocka, J. (2002). *Wybrane zagadnienia z zagospodarowania turystycznego. Część I*, Toruń: Centrum Kształcenia Ustawicznego.
- Potocka, I. (2009). Walory turystyczne W: Z., Młynarczyk, A., Zajadacz (red.). *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*. Tom III: Walory i atrakcje turystyczne, Potencjał turystyczny. Plany rozwoju turystyki, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 9–18.
- Swarbrooke, J. (2002). *The Development and Management of Visitor Attractions*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Szczepankowski, P. (2013). Kontrola i controlling, W: A.K., Koźmiński, W., Piotrowski (red.). *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 195–247.
- Świeca, A., Brzezińska-Wójcik, T. (2009). Zasoby turystyczne i możliwości ich wykorzystania na obszarze miasta i gminy Nałęczów oraz gminy Wojciechów. *Annales UMCS, Lublin B*, 64, 1, s. 141–166.
- Uglis, J. (2020). Ocena rozwoju funkcji turystycznej na obszarach wielkopolskich parków krajobrazowych. *Biuletyn Parków Krajobrazowych Wielkopolski* 27 (29), s. 60–69.
- Uglis, J., Jęczyk, A., (2021). O potrzebie dyskusji na temat terminologii w turystyce. *Biuletyn Parków Krajobrazowych Wielkopolski* 28 (30), Poznań, s. 49–52.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2020 r. poz. 55).
- Warszyńska, J., Jackowski, A., (1978). *Podstawy geografii turystyki*. Warszawa: PWN.
- Wasiuk, A. (2016). Rachunkowość w zarządzaniu parkiem narodowym. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* 80, s. 207–214.
- Wyrzykowski, J. (2010). Potencjał turystyczny w ujęciu geograficznym. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 590. *Ekonomiczne Problemy Usług* nr 52, s. 33–42.
- Zmyślony, P. (2008). *Partnerstwo i przywództwo w regionie turystycznym*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.

Management of tourist values of landscape parks in Poland

Abstract. This study aims to present the essence of management of the values of landscape parks. In managing a landscape park, the priority is always the unique natural, cultural and landscape values, which are a magnet attracting large numbers of people for educational, tourist and recreational purposes. The management process should consider the elements of territorial marketing, in particular instruments related to promoting the landscape values of a given park. Thus, the park authorities should cooperate with representatives of local government units, non-governmental organizations and residents to implement the adopted park protection plans.

Key words: landscape parks, tourist values of landscape parks, management